

Befrielsesgudstjeneste den 4. maj 2023 i Vestenskov kirke

Af Henrik Gade Jensen

*Nu ta'r du Hævn! Nu gaar du
Med Skraarem og Støvler paa,
du løfter en Arm, og det skinner
i Øjnenes klare blaa.
For Had og Haan og Trusler,
Det kan et Menneske ta' –
Men ikke det, nej aldrig:
Det og grines a'*

*Nu er du noget, Tykke!
Mand og Partikammerat.
Og hvis vi en Dag skal til Muren,
Saa er din Haand parat.
Parat til at smadre et Knojern
Ind i min Mund, naar du slaar,
For nu vil du dræbe, Tykke,
Alle de onde Aar.*

Digtet her er skrevet af frihedskæmperen Morten Nielsen, som døde kun 22 år gammel i 1944. Digtet er berømt og endnu mere benyttet i skolen for at forklare, hvorfor nogle danskere under krigen blev nazister og gik i ledtog med fjenden.

Jeg har aldrig brudt mig om digtet.

Det er forkert og forenklet.

For digtet giver en alt for handy og nem forklaring på, hvorfor mennesker handler ondt. Det gør de, fordi de var tykke og blev drillet i skolen! Så skal de hævne alle de onde år.

Det er alt for forenklet, men også forkert, når vi taler Anden Verdenskrig.

x

Krigens første offer er sandheden, siger man. Sjældent bliver der løjet så meget som under en krig. Eller der bliver forkortet og forenklet, så sandheden forsvinder.

Derfor er der også mange myter, som omgærder krigen.

Som regel var forholdene mere komplicerede og spegede under krigen end bagefter i bagklogskabens klare lys. For bagefter trænges folk på sejrherrens plads og kun få dømmes som tabere og skyldige.

I Danmark gik alle med et frihedskæmperarmbind den 5. maj, vi havde alle være modstandere af tyskerne og besættelsen, hele tiden, selvom den knyttede næve mest forblev sikkert i lommen.

I Danmark blev det et lille fåtal, som gjorde modstand, enten i skrift og tale eller i de senere med sabotage og drab. Faktisk meget få.

I Tyskland var det tilsvarende et endnu mindre, nærmest mikroskopisk mindretal, som gik imod nazismen og Det tredje Rige. Det helt store overvældende flertal af tyskere støttede op om regimet og hyldede Hitler.

X

Og det var ikke dem, som var tykke og blev drillet i skolen!

Tværtimod blev Hitler, nazismen og Det tredje rige støttet af ikke mindst de veluddannede og de bedre stillede.

Det har altid irriteret mig, at nazismen i Tyskland fra 1920'erne og 1930'erne og frem til 1945 ofte fremstilles som ekstremisme, galmandsværk og populisme.

Der er nogle fakta, som tit bliver overset:

Stort set alle de tyske universiteter med professorer og studenter var nazifiseret før 1933, altså før Adolf Hitler blev rigskansler og fik den politiske magt.

Denne ideologiske nazifisering af det tyske samfund var mestendels en frivillig affære, som foreninger og forbund, erhvervsliv, aviser og medier, forfattere og kunstnere, sport og fritid, kirker og præster påtog sig af egen fri vilje og overbevisning. Det var tilvalg, ikke trussel.

På tysk taler man om *Gleichschaltung*, på dansk: ensretning. Og det var i vid udstrækning det tyske samfund som uden tvang i starten ensrettede sig selv. Det var

en frivillig konformisering, hvor alle begejstredes i fællesskab, tænkte ens og bekræftede hinanden i det. Alle katte blev grå.

Og mange af dem, som førte an, var de bedst uddannede. Skolerne, universiteterne og kirken.

Lad mig nævne eksempler:

- Fra 1931 fik de tyske studenterforbund nazistisk flertal. Derefter gik de i gang med at chikanere ikke-nazistiske studenter og professorer.
- Fra november 1933 underskrev 900 professorer ved de tyske universiteter en "Bekendtnis der deutschen Professoren zu Adolf Hitler".
- I sommeren 1933 var der kirkevalg i Tyskland og den tyske kirke, Deutsche Christen, som var den nazifiserede, fik solidt flertal i alle 28 landskirker.

Altså: lang tid før det var forbundet med tvang og terror ikke at støtte op om regimet, valgte tyskerne – de mest veluddannede af dem – nazismen. Klart og tydeligt. I overbevisning og sindelag. Præster, biskopper, professorer, videnskabsmænd.

Og ivrigst var studenterne. En tysk historiker, Götz Aly, har således lidt polemisk beskrevet nazismen som et ungdoms- og studenteroprør. Hvad det også var.

En svensk professor, Herbert Tingsten, tidligt en markant og advarende stemme om hvad der foregik i Tyskland og Centraleuropa, skriver i sine erindringer om bekendtskabet med tyske professorer.

I 1930 havde de i Stockholm besøg af en tysk professor, som advarede mod nazismen og talte dunder mod udviklingen. Få år efter fik Tingsten tilsendt en videnskabelig afhandling af den samme mand, som var fyldt med rosende ord om Adolf Hitler og de nye tider.

En anden gang var Tingsten med frue på besøg i Tyskland hos professorkollegaer, som han tidligere havde kendt som meget kritiske overfor regimet. Men nu var de forstående, accepterende og positive. Det var mærkeligt, sagde Tingstens hustru, at de kunne ændre så meget mening uden selv at være klar over det.

Pointen her er, at Tyskland ikke blev ført med vold og terror til det tredje rige, men det var i vid udstrækning selvvalgt. Det var tidsånden, som regerede. Alle jublede og var glade. Meget få stemmer var imod.

Den tyske videnskab støttede nazismen i mangt og meget. Eugenikken og eutanasien, altså racelæren og drabene på handicappede var begrundet med den tids videnskab, som heller ikke var helt ukendt i Danmark, men det blev ikke til energisk politisk program i Danmark. I Tyskland ville Tykke aldrig være forblevet nazist, men aflivet som handicappet.

Især er den tyske kirkes historie en ekstrem pinlig affære. Den protestantiske kirke støttede for størstedelens vedkommende op om Hitler og regimet, alt for mange i alt for lang tid. Der var et kirkeligt alternativ, Den Bekendende Kirke, og det var muligt at tilslutte sig den uden at miste liv og embede, men alt for få gjorde det.

Jeg holdt i forgangne vinter et foredrag i Teologihøjskolen her på Lolland om den tyske kirke under nazismen, hvor jeg dokumenterede knæfaldet for regimet med masser af citater fra biskopper, præster og teologiske professorer.

Og selv de biskopper og præster, som blev opfattet som hæderlige i efterkrigstiden og som på kirkens vegne formulerede en skyldsbekendelsen og ville lade den tyske evangeliske kirke vedkende sig et medansvar for nazismens voldsregime, som f.eks. Otto Dibelius og Martin Niemüller, havde tidligt være regimets tilhængere, tiljuble Hitler og fortiet holocaust.

Det var stort set kun Karl Barth og Dietrich Bonhoeffer, som stod helt udenfor.

X

Når vi går til Danmark, må vi konstatere, at det forholdt sig stort set stik modsat.

Det danske samfund var næsten totalt immunt overfor nazismen. Det fik ingen indflydelse politisk, i samfundets foreninger, kulturelt og slet ikke kirkeligt. Det er ganske marginalt, hvad der smittede af fra Tyskland.

Men det er også mærkeligt, at to lande og kulturer, der har været historisk og kulturelt så tæt på hinanden, alligevel falder så forskellige ud og på de vigtigste moralske parametre. Selv vore nabolande Norge og Sverige var langt mindre resistente.

Hvorfor den forskel? Vi kan konstatere den og det er sådan set også nok.

Lad mig komme med eksempler:

Den danske konge, Christian X, var samlingspunkt under besættelsen med sine rideture rundt i København og der var ingen tvivl om hans antityske følelser. Der

opstod en krise i 1942, (kaldet Telegramkrisen), da Christian X besvarede en lykønskning til sin fødselsdag fra Adolf Hitler nøgternt og fåmælt med ordene "Spreche meinen besten Dank aus". Det var for fåmælt og blev opfattet som en hån i Berlin.

Og selvom det er en myte, at Christian X ville gå med en jødestjerne i 1943, så er der sandhed i, at han besøgte synagogen i Krystalgade, selvom det ikke var politisk opportunt.

Hvis vi tager over sundet, beundrede den svenske konge, Gustav V, åbenlyst Adolf Hitler og skrev "Min kære Rigskansler" til føreren i Berlin for at gratulere med sejrene på Østfronten. Det danske og svenske kongehus stod vidt forskelligt, og selv Christian X's dronning, Alexandrine, som var tysk af fødsel, fra Schwerin, tillod ikke besøg af den tyske familie i uniform på Amalienborg. De var ikke velkomne. Som Kaj Munk sagde, var dronning Alexandrine den eneste tysker vi gerne vil beholde i Danmark.

X

NU skal en tale fra en prædikestol mere fremhæve, at vi alle er til fals og grundlæggende alle er dumme svin her i verden, og overfor Vorherre er de relative forskelle mellem mennesker og folk ikke afgørende.

Og det er heller ikke fordi, at danskere er bedre mennesker end tyskere, men de historiske omstændigheder sætter os i sammenhænge, hvor det synes indlysende for at indtage de positioner og holdninger, som vi har.

Måske skyldtes danskernes resistens blot nederlaget i 1864 og annekteringen af Slesvig, som affødte stærke antityske stemninger, som holdt sig langt op i 1900-tallet. Derfor var nordmænd og svenskere måske mere fordomsfri overfor alt det nye, mens danskerne sad begravet i gammelt nag og had til den sydlige nabo.

X

Hvad vi derimod kan og bør sige er, at de mennesker og folkefærd som har hørt Jesu budskab, og som ovenikøbet har institutionaliseret en kirke, en kristen kirke, med tilbedelse af Jesus Kristus som Guds søn, der nagler os til skyld og samvittighed, for dem og for os er der ingen undskyldning for at svigte medmennesker og begå terrorkrig og masseudryddelse.

Det er her, at Tyskland forbliver den store gåde, det gigantiske spørgsmålstegn.

x

Winston Churchill sagde engang om Rusland, at det land er en gåde, pakket ind i et mysterium, inde i en hemmelighed.

Det må vi sande på i denne tid, men det gælder lige så meget om Tyskland. Det forbliver en gåde at det land, som var førende kulturelt og videnskabeligt i 1900-tallet, kunne udarte til det værste diktatur og begå de grusomste, tilsigtede masseudryddelser.

En gåde pakket ind i et mysterium og lukket ind i en hemmelighed!

x

Men sådan er livet.

Vi kan ikke forstå alt.

Vi kan til nød konstatere, iagttagelse, undres og forarges og forskrækkes, men det store spørgsmål "hvorfor?" forbliver ofte ubesvaret.

Og derfor er det så vigtigt, hvad vi siger her i kirken, for kunne vi forklare alting, så behøvede vi ikke kristendommens tale om, at vi mennesker er nogle flokdyr og eftersnakkere, lurendrejer og unddragere, forførere og fristere, nærsynede og smålige, opstyltede tåber og mestrer i fine ord og tom tale.

Men så længe livets gåder er gemt i et kinesisk æskesystem, der ikke er til at lukke op, behøver vi den tilgivelse for alle vores fortrædeligheder, ja, for vores eksistens, som er det Jesus giver os med sit ultimative offer af sig selv for os.

Vi forstår ikke alting, men vi forstår heller ikke os selv, mig selv.

Vi forstår – måske - hvorfor Tykke blev nazist, men hvorfor blev alle de pæne og ordentlige og dygtige og veluddannede til nazister?

Det var ikke de tykke, hadefulde og hævngherrige og fanatiske, som gennemførte holocaust og jødeudryddelserne – de blev siet fra som for impulsive i deres arbejde - , men det blev overladt til de effektive, rationelle, bureaukratiske mennesker.

x

Jeg forstår ikke min egen handlemåde, siger Paulus. Og tilføjer så for at gøre det klokkeklart: det gode, jeg vil, gør jeg ikke, og det onde, som jeg ikke vil, det gør jeg.

Når vi end ikke kan forstå os selv og handler kontrært til det, vi ønsker, hvordan skal vi kunne forstå det store og gigantiske, historien?

Og det samme møder vi i dagens krig i Europa, mellem Rusland og Ukraine. Der er en klar aggressor, ingen kan lide Rusland, men alligevel har vi svært ved at forstå og forklare, at Rusland som en kulturnation med store forfatter, komponister og kunstnere kan forfalde til et tilsyneladende barbari.

Men når vores eget jeg er et mørke, hvordan skal vi så kunne forstå andre landes og nationers handlemåder?

Der er kun et at gøre: at bede Gud hjælpe os i vores eget mørke, med at få lys i sind og sjæl, så vi i det mindste i vores egen lille verden, i familien og mellem venner og i lokalsamfundet og måske nationen, kan få orden og fordragelighed i vores liv.

AMEN